

Библиографические ссылки

1. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
2. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М. : Наука, 1992. – 221 с.
3. Кубрякова Н. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова : монография [изд. 3-е] / Н. С. Кубрякова. – М. : Изд-во «Либроком», 2009. – 198 с.
4. Alegre M. Probabilistic linguistics / M. Alegre, P. Gordon. – Cambridge : MA MIT Press, 2003. – P. 89–107.
5. Aronoff M. Word Formation in Generative Grammar / M. Aronoff. – Cambridge : The MIT Press, 1976. – 134 p.
6. Bauer L. English Word-Formation / L. Bauer. – Cambridge Univ. Press, 1983. – 311 p.
7. Beard R. The Indo-European Lexicon. A Full Synchronic Theory / R. Beard. – Amsterdam – New York – Oxford : North Holland Publishing Company, 1981, XVII. – 302 p.
8. Bod R. Rule based versus associative processes in derivational morphology / R. Bod, J. Hay, S. Jannedey // Brain and language, 1999. – 68(1, 2). – P. 89–107.
9. Clark E. V. When Nouns Surface as Verbs / E. V. Clark, H. H. Clark // Language. – 1979. – Vol. 55. – № 4. – P. 767–811.
10. Dressler W. Elements of the polycentric Theory of the Word-Formation 1977 / W. Dressler // Wiener linguistische Gazette. – 1977. – H. 15. – S. 13–32.
11. Fleischer W. Regeln der Wortbildung und Wortverwendung / W. Fleischer // Deutsch als Fremdsprache. – 1978. – H. 2. – S. 78–85.
12. Kastowsky D. Word-Formation, or: At the Crossroads of Morphology, Syntax, Semantics and the Lexicon / D. Kastowsky // Folia Linguistica. – 1977. – Vol. 10. – № ½. – P. 1–27.
13. Motsch W. Überlegungen zu den Grundlagen der Erweiterung des Lexicons / W. Motsch // Studia grammatica XXII. Untersuchungen zur Semantik / Hrsg. von R. Ruzicka und W. Motsch. – Berlin, 1983. – S. 101–121.
14. Plank F. Morphologische/Ir-/Regularitäten. Aspekte der Wortstrukturentheorie / F. Plank. – Tübingen : Narr, 1981. – 298 S.
15. Rose J. H. Principled Limitations on Productivity in Denominal Verbs / J. H. Rose // Foundation of Language. – 1973. – Vol. 10. – № 4. – P. 509 – 526.
16. Stepanowa M. D. Grundzüge der deutschen Gegenwartssprache / M. D. Stepanowa, W. Fleischer. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1985. – 236 s.
17. Schindler J. Wortbildungsregeln / J. Schindler // Wiener linguistische Gazette. – 1972 – H. I. – S. 39 – 52.

Надійшла до редколегії 30.10.2013

УДК 811.11+811.13

А. М. Приходько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**СИНЕРГЕТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМ:
СТАТИКА І ДИНАМІКА**

У статті розглядаються стабільність і плинність концептосистем природних мов. Доводиться, що такі системи постійно піддаються змінам у ході свого історичного розвитку і що ці зміни відбуваються за алгоритмом самоорганізації, в основі якого лежать усталені принципи синергетики: біфуркація, ентропія, мітигація, інтенсифікація, акомодация. Особливу увагу приділено такому принципу, як «імпорт – експорт» концептів із однієї лінгвокультури в іншу.

Ключові слова: концепт, дискурсивна конфігурація концептів (ДКК), атрактор, репелер, біфуркація, ентропія, мітигація, інтенсифікація, акомодация.

В статье рассматриваются стабильность и изменчивость концептосистем естественных языков. Доказывается, что такие системы постоянно подвергаются изменениям в ходе своего исторического развития и что эти изменения происходят по алгоритму самоорганизации, базирующейся на известных принципах синергетики (бифуркация, энтропия, митигация, интенсификация, аккомодация и др.). Особое внимание уделяется такому принципу, как «импорт – экспорт» концептов из одной лингвокультуры в другую.

Ключевые слова: концепт, дискурсивная конфигурация концептов (ДКК), аттрактор, репеллер, бифуркация, энтропия, митигация, интенсификация, аккомодация.

The article deals with the stability and variability in concept systems of natural languages. We prove that such systems are constantly exposed to changes in the course of their historical development and that these changes are self-organizing algorithm, based on the known principles of synergy (bifurcation, entropy, mitigation, intensification, accommodation etc.). Particular attention is paid to such principle as “import – export” of concepts from one lingvoculture into another.

Key words: concept, discursive configuration of concepts, attractor, repeller, bifurcation, entropy, mitigation, intensification, accommodation.

Останніми десятиріччями наукова думка здійснила прорив у розумінні законів конвергенції природничих і соціальних явищ, які знайшли своє втілення в теорії синергетики, де мова і мовна особистість розглядаються як складні, незамкнені, дисипативні системи, інтегровані в навколишнє середовище, що, власне, і є джерелом мотивації її вербальної (дискурсивної) та невербальної поведінки. Саме таке розуміння мовної особистості дозволяє дещо під іншим кутом зору поглянути й на теорію самоорганізації мови і мовлення – лінгвосинергетику – у тій її частині, що звернена до взаємодії комунікантів у ході вербального спілкування, тобто своєї дискурсивної діяльності.

Це приводить до формування нових властивостей системи, до своєрідного якісно-системного стрибка, який уможливорюється завдяки біфуркації – роздвоєнню одного вузла інформації на два у певній точці нестійкості [7, с. 189; 14, с. 63]. Кількість гілок, що виходять із біфуркаційної точки, визначає набір нових можливих дисипативних структур [4, с. 112]. У цьому відношенні інформація є синергетичним явищем, що відбиває міру організації системи [15, с. 172], одним із важливих понять якої стає когнітивна ентропія – міра відхилення системи від певного стану, що приймається за еталонний (оптимальний). Іншими словами, ентропія – це недоінформованість, розупорядкованість, відхилення від якогось умовного еталону на тлі нестачі або недовикористання певного інформаційного ресурсу. Цей принцип зумовлює еволюційну динаміку мовної системи.

Об'єктом пропонованої розвідки є концептосистеми природної мови, предметом її синергетична (само)організація в параметрах мітигації, акомодатії та інтенсифікації. Головною метою є з'ясування принципів і закономірностей самоорганізації концептосистем.

Стабільність і плинність концептосистем виявляються значною мірою залежними від атрактора – домінантного смислу, що його слід розглядати як зону гармонізації симетрії та асиметрії, організації та самоорганізації, як відносно стійкий стан системи, що «ніби притягує до себе всю множину траєкторій її розвитку, незалежно від початкових умов» [11, с. 20].

У тому, як змінюється когнітивна карта дискурсу, відбивається принцип самоорганізації концептосистеми, який пов'язаний із зникненням одних категорій, слів, концептів і появою в лінгвокультурному ландшафті нових, що відбувається

у відповідності з алгоритмом петлі зворотного зв'язку Н. Віннера [17, с. 24]. Петля зворотного зв'язку становить собою кільцеву систему причинно пов'язаних елементів, у якій початковий вплив розповсюджується впродовж вузлів так, що кожний елемент здійснює вплив на наступний. Наслідком такого впливу є те, що перша ланка («вхід») піддається впливу останньої («вихід»). При цьому вхід, у свою чергу, знову піддається оцінці, і, залежно від того, задовольняє чи не задовольняє мовця результат інформування, процес може відновитися. Тоді петля набуває вигляду спіралі: до вже використаних повідомлень додаються нові. Це й означає саморегулювання, оскільки початковий сигнал модифікується кожного разу, коли проходить всю петлю.

На тлі перманентної мінливості наукових і мовних картин світу відбуваються й системні зрушення у структурі концептів та їхніх систем. Принцип мінливості концептосистем детермінується законами онто- і філогенезу. Ці закони суть єдність і боротьба протилежностей – конструкції та деструкції, конвергенції та дивергенції. Будь-яка система завжди є осередком дії ентропійних сил, що супроводжуються процесами біфуркації та дисипації, які призводять до хаосу та руйнування.

Разом із тим, система є життєстійкою, вона постійно супротивиться ентропії, у ній інгерентно закладено прагнення до рівноваги й збалансованості своєї структури задля збереження цілісності. Внутрішня напруга системи – це стан боротьби двох різноспрямованих векторів – конструктивного і деструктивного. Їх взаємодія суть самоорганізація системи, яка виводить її з-під удару ентропії та спрямовує її розвиток у напрямку набуття нових якостей, у результаті чого відбувається не руйнація, а саморозвиток системи по еволюційній спіралі. Остання суть нерозривна єдність статичного (стабільного) і динамічного (мінливого, плинного).

Павутина взаємовідношень концептів у дискурсі пояснюється такою їхньою властивістю, як здатність до мінливості в лінгвокультурній свідомості. З огляду на те, що концепт ніколи не існує сам по собі, а завжди мислиться як елемент якої-небудь системи, він завжди перебуває під впливом своїх «побратимів». Змінюється згодом і кількість концептів, і обсяг їхнього змісту. Н. А. Красавський називає серед іншого дві основні причини мінливості структури концепту – екстра- та інтралінгвальну [8, с. 68].

Як і будь-яке лінгвокультурне явище, концепт не може бути статичним. У ході поступального розвитку мовного колективу його структура безупинно змінюється, оскільки змінюються зовнішній для людини світ і внутрішня система цінностей. Н. Н. Болдирев образно порівнює концепт із грудкою снігу, що котиться, поступово обволікаючись новими шарами. Тож і зміст концепту постійно насичується новими імпульсами, а його обсяг збільшується за рахунок прирощення нових якостей [3, с. 30].

Скеровуючись законами онто- і філогенезу, принцип мінливості сприяє усуненню із системи концептів, що втратили свою актуальність для індивідуальної або колективної свідомості, та введенню в неї нових ментальних одиниць, у т. ч. й тих, що засвоюються не з емпіричного досвіду, а переходять в неї за допомогою мови. Про те, що кількість концептів і обсяг змісту багатьох із них безупинно піддаються змінам, свідчить і сама можливість їх нескінчених інтерпретацій у різних комунікативних ситуаціях. «Оскільки світ постійно змінюється, люди мусять постійно пізнавати нові речі. Людське знання повинно мати форму, яка швидко

пристосовується до цих змін, тому одиниця передачі й зберігання знання має бути теж досить гнучкою і рухливою» [9, с.154].

Мінливість концептів і їх систем зумовлюється факторами соціокультурного і соціодискурсивного порядку: зміни в позамовній дійсності, коливання ступеня актуальності, трансформація або втрата понятійного субстрату, асоціативного адстрату й валоративного епістрату, зміна аксіологічної полюсності, функціональна переорієнтація впритул до повного вилучення концепту із соціокультурного обігу.

За таких умов спрацьовує один із провідних принципів синергетики – підпорядкування всіх елементів складної системи найбільш нестійкому елементу [6, с. 37]. У нашому випадку нестійким елементом є той концепт, що в певний період починає втрачати свою актуальність для лінгвокультурної свідомості. Поступово вилучаючись із системи ціннісних домінант, він наділяється певною регулюючою силою, бо виводить систему із хаотичного, інформативно неупорядкованого стану та приводить її у стан інформаційної збалансованості. Інформативно збалансованому трансферу знання сприяють синергетичні процеси еволюційної динаміки системи – мітигація, інтенсифікація, акомодация.

Механізм *мітигації* відбиває прагнення концептосистеми позбавитися тих одиниць, що втратили свою актуальність для соціокультури. Зміни в структурі концепту можуть бути пов'язані з коливаннями ступеня актуальності. Коливання актуальності збільшують або зменшують кількість мовних одиниць, що є засобами презентації концепту. У зв'язку з цим Г. Г. Слишкін говорить про виникнення великої кількості номінацій насильницької смерті в періоди воєн і революцій. Так, у часи громадянської війни з'явилися неофразеологізми зі значенням «розстрілювати»: *поставить к стенке, пустить в тираж / расход, отправит на раскание, отправит на Машук фиалки нюхатъ, отправит на шлепку* тощо. Під час Великої французької революції виникло однослівне позначення для такої дії, як «вішати на ліхтарі» – дієслово *lanterner*, що колись мало значення «коливатися». У мові нацистської Німеччини поширилися численні евфемізми на позначення «ліквідація осіб єврейської національності»: *Ausschaltung* «вилучення», *Aussiedlung* «виселення», *Umsiedlung* «переселення», *Lösung der Judenfrage* «вирішення єврейського питання» [12, с. 47].

Проте в генезисі концептосистем не менш важливим моментом може бути і втрата понятійного субстрату. Найчастіше це відбувається в розмовному дискурсі, що вирізняється доволі активними динамічними процесами на тлі постійно діючих соціодискурсивних трансформацій суспільства. У діяхронії, так само як і в синхронії, концепт залишається підпорядкованим когнітивним процесам категоризації, які можуть вплинути і на його лексичне втілення. Так, саме зміни, що відбулися в лексичних засобах, інкорпуються в когнітивні структури, замінюючи або доповнюючи вже існуючі суміжні елементи, і можуть, у свою чергу, ставати причиною змін, що відбуваються на концептуально-когнітивному рівні. У випадку, якщо зміни в лексико-семантичній системі зумовлені екстралінгвальними чинниками, нова інформація про світ піддається когнітивній категоризації на основі прототипових рис, що може вплинути на вибір лексичного знака для нового номінанта.

Ці трансформації супроводжуються або втратою відтінку ціннісного епістрату (наприклад, ІНТЕЛІГЕНЦІЯ, ПРОФЕСОР, ВЧИТЕЛЬ, ОФЦЕР у дореволюційні

часи, у часи «зрілого соціалізму» і в наші дні), або повною зміною аксіологічної полюсності. В останньому випадку концепт повністю змінює свій оцінний знак із позитивного на негативний. Досить згадати, що такі колись позитивно сприймані концепти, як дурень (волох, пастух), сволоти (люди, що зібралися в певному місці), зараза (принадність, зачарування), ряха (охайно одягнена людина) та інші переосмислилися як негативні. Процесу переоцінки піддаються не тільки окремі концепти, а й цілі концептополя. Зокрема, провідна концепт-ідея радянського часу КОЛЕКТИВИЗМ з її похідними на кшталт КОЛГОСП, БРИГАДА, ГРУПА, КЛАС, СІЛЬРАДА, ОРГАНИ, ПАРТКОМ, ТОВАРИШІ виявилася сьогодні знівельованою концепт-ідеєю ІНДИВІДУАЛІЗМ, імпортованою з клубу західних менталітетів.

Історія знає й випадки повного вилучення концептів із соціокультурного обігу. Аналізуючи соціодискурсивні наслідки Великої французької революції 1789–1792 рр., Р. Барт пише: «...усунення або звеличування слів володіє ледве не магічною дієвістю. Зі скасуванням слова ніби скасовується й референт: заборона на слово *дворянство* була сприйнята суспільством як ліквідація самого дворянства» [2, с. 526]. Напевно, можна знайти чимало прикладів і зворотного процесу, коли виникнення слова започатковує чи навіть спричиняє в мовній свідомості існування певного референта, що згодом набуває вартості концепту.

Перманентні динамічні процеси, що відбуваються в ході еволюційного розвитку матерії та духу, мають не тільки біологічні й соціальні наслідки. Позначаються вони й на явищах соціодискурсивного й лінгвокультурного порядку. Разом із дискурсивною трансформацією лінгвокультурного континуума відбуваються й кардинальні зміни в мовних картинах світу, супроводжувані переоцінкою концептуальних одиниць. Канули в Лету наші СОРОМ, СУБОТНИК, ЧЕРГА, МАЇВКА, ПОЛІТІНФОРМАЦІЯ, ЗБОРИ, ДОСТАВАТЬ, КИЛИМИ-КРИШТАЛІ, німецькі ARBEITEN, BETEN, SPAREN або KINDER, KÜCHE, KIRCHE, японські ПОКІРНИСТЬ і СТРИМАНІСТЬ. Їм на зміну прийшли нові концептуальні цінності (ДЕМОКРАТІЯ, РИНОК, ОФІС, КАЗИНО, БРЕНД, ПРЕЗЕНТАЦІЯ, ФУРШЕТ, ТУСОВКА та ін.) і антицінності (БОМЖ, ПРИХВАТИЗАЦІЯ, СВАВІЛЛЯ, ОТМОРОЗОК, БРАТКИ, НОВИЙ РОСІЯНИН та ін.).

Мінливий характер концептокорпусу особливо чітко простежується в політичному дискурсі. Немає більше в нашому лексиконі таких концептивних ідеологем, як ПОНЕР, КОМСОМОЛ, ПАРТКОМ, НОМЕНКЛАТУРА, а КОМУНІСТ взагалі поміняв свою аксіологічну полюсність. У цих випадках нівелюється одна з істотних характеристик концепту – валоративна, тоді як понятійна й асоціативно-образна зберігаються. Трансформація валоративної складової концепту виражається в появі в мовних одиницях нових відтінків значення, які демонструють зміну ставлення соціуму до феномена, що підлягає концептуалізації.

Протилежний синергетичний принцип – *інтенсифікація* – постає як спосіб введення до лінгвокультурного обігу тих концептів, що починають набувати певної актуальності в нових умовах розвитку суспільства. Це пов'язано з тим, що ступінь актуальності концепту може не тільки падати, але й посилюватися. Деякі концепти з плином часу не тільки не «застарівають», а ніби отримують другий подих, набуваючи все більшої й більшої соціодискурсивної значущості. У першу чергу, це стосується телеономних валоративів типу СІМ'Я, ЗДОРОВ'Я, ЩАСТЯ, ДОБРОБУТ, БА-

ГАТСТВО, РАДІСТЬ, УСПІХ І, НАПЕВНО, ГРОШІ. Ці та інші незмінні в століттях цінності досить добре вписуються в набір тих побажань, які ми розміщаємо на святкових листівках. Як правило, саме такі одиниці мають транскультурну значущість.

Сутність **акомодації** полягає у пристосуванні концепту до нових умов функціонування. В умовах техномедіократизації суспільства і, відповідно, його соціодискурсивної трансформації мають місце активні процеси функціональної переорієнтації певних лінгвокультурних цінностей. Наприклад, такі колись концептуальні поняття, як КІНЬ, РАХІВНИЦЯ, ІНСПЕКТОР поступилися місцем своїм новим функціональним корелятам (МАШИНА, КАЛЬКУЛЯТОР, КОМП'ЮТЕР, МОНІТОРИНГ), а ГОГОЛІВСЬКИЙ і ПОСТГОГОЛІВСЬКИЙ РЕВІЗОР – АУДИТОРОВІ. Вир часу може не тільки змітати зі сцени історії одних концептуальних акторів і замінити іншими, але й «реанімувати» вже неабияк забуті.

Немає нічого дивного в тому, що деякі цінності вчорашнього дня актуалізуються в дискурсі дня сьогоднішнього. Наприклад, такі «неконцептуальні» колись поняття, як ХАЗЯЙН і ПРИСЛУГА, пізніше соромливо замовчувані радянською пропагандою, одержують сьогодні ніби другий подих і стають концептуальними (деякі, щоправда, у злегка підретушованому вигляді – *ямщик, візник, кучер* → ШОФЕР). Зміна вербальних ярликів може супроводжуватися не тільки «вибракуванням» концептів, але й розширенням набору функціонально значущих елементів (ДРУКАРСЬКА МАШИНКА → КОМП'ЮТЕР, ПРИНТЕР, СКАНЕР).

Цікаві міркування в цьому зв'язку висловлює А. Д. Шмельов стосовно «примирення з дійсністю в радянську епоху». Він, зокрема, відзначає, що така християнська цінність, як ПРИМИРЕНИЕ, була надовго вигнана з лексику людини, а його аналогом стало негативно оцінюване ПРИМИРЕНЧЕСТВО, замість якого вітався його ідеологічно витриманий антипод – НЕПРИМИРИМОСТЬ [16, с. 375]. У пострадянський час негативне ставлення до ПРИМИРЕННЯ знову змінилося на позитивне.

Динамічні процеси функціонального й етнопсихологічного порядку можуть істотно зачіпати не тільки ідеологічну сферу, але й сценарії лінгвокультурної поведінки. Наприклад, «покупки» у свідомості радянської людини чітко асоціювалися з гіперконцептом МАГАЗИН і концептами ГАСТРОНОМ, ПРОМТОВАРИ, КОМІСІОНКА, БАЗА, ІДАЛЬНЯ та ін. На очах одного покоління вони переосмислилися у крос-культурні феномени СЕРВІС, СУПЕРМАРКЕТ, БУТИК, КАФЕ. Процес придбання товарів і одержання послуг, що мав раніше досить деталізовану структуру вербального маркування видового порядку (*достать, отстоять, отхватить, вырвать, выбросить*), змінився маркетинговим поняттям родового порядку – *купувати* (шопінг). Одні концепти йдуть у небуття, інші залишаються дискурсивними маргіналами (ЧОРНИЛО, ПЕРО, БЛАТ), треті перековуються на новий лад (ПЕРУКАРНЯ → САЛОН, СТОРОЖ → ОХОРОНЕЦЬ, ФІЗКУЛЬТУРА → ФІТНЕС, ШЕЙПІНГ, ПРАЦІВНИК → МЕНЕДЖЕР, ВИБОРЦІ → ЕЛЕКТОРАТ та ін.). М. В. Піменова підкреслює, що «картина світу народів змінюється, а структура ознак концептів розширюється за рахунок триваючого пізнання світу, незважаючи на консервативність основних характеристик концептів» [5, с. 5].

Утворення й функціонування концептосистем різного типу йдуть пліч-о-пліч з утворенням і функціонуванням відповідних дискурсів. Ці процеси суть когнітивно-комунікативного порядку. Вони дозволяють homo loquens легко долати труднощі, пов'язані з ізо- і поліморфізмом, суперечливістю й непослідовністю тих кон-

цептів і дискурсів, що вже існують в соціокультурі, і тих нових, що з'являються на її обрії. Вони ж визначають і логіку переходів від одного концепту до іншого, виведення одних концептів через інші, а також побудову нових концептосистем на базі вже наявних. Це явище А. П. Бабушкін називає «оновленням концептосфери» [1].

У процесі своєї історичної динаміки дискурсивні конфігурації концептів (ДКК) можуть змінюватися не тільки протягом якогось невизначеного проміжку часу, але навіть на очах одного покоління. Очевидно, концептуальний світ людини зазнає досить відчутних трансформацій протягом усього її свідомого життя: одні концепти, не встигнувши зникнути, замінюються іншими, а на порядку денному – вже кардинальні переосмислення третіх. В останньому випадку показовим є поняття *податок*, яке з малозначущого для радянської людини перетворилося в наш час у досить серйозну юридичну силу. Скинувши із себе оболонку якоїсь капіталістичної цінності, концепти податок і страхівка в одну мить набули в очах пострадянських громадян ту крос-культурну значущість, що належить їм по праву. Світ мультикультурних концептів епохи глобальної технологізації комунікативного простору все більше інтернаціоналізується.

Задаючи фактуру дискурсивного цілого, дискурсивні конфігурації концептів є дисипативними комплексами, їхні констеляції характеризуються мінливістю та плинністю, а концепти – властивістю до *міграції* із одного комунікативного середовища в інше, із однієї лінгвокультури в іншу. При цьому їх когнітивно-семантичні зв'язки змінюються, перетинаються, сходяться й розходяться, роз'єднуються й поєднуються. Вони можуть бути логічними й алогічними, стійкими й нестійкими, а їхня історична динаміка – прогнозованою і не прогнозованою.

Таким чином, принцип мінливості концептосистем детермінується законами онто- й філогенезу, які сприяють усуненню із системи концептів, що втратили свою актуальність для індивідуальної або колективної свідомості, і введенню в неї нових одиниць, у т. ч. і таких, що засвоєні не через емпіричний досвід, а через мову. Механізм еволюційної динаміки концептів і концептосистем працює в режимі non-stop. Він діє в межах таких усталених синергетичних процесів, як мітигація, інтенсифікація, акомодация.

Концептосистеми виникають і актуалізуються для об'єктивації фактури дискурсивного цілого. Вони є хоча й відносно стійкими, проте дисипативними комплексами, а їхні атомарні елементи – (ката)концепти – володіють здатністю до імпорту / експорту як із одного комунікативного середовища в інше, так і з однієї лінгвокультури в іншу. При цьому їх логічні зв'язки змінюють один одного, перетинаються, сходяться і розходяться, з'єднуються і роз'єднуються. Вони можуть бути логічними й алогічними, стійкими й нестійкими, а їх історична динаміка – прозорою й непрозорою, прогнозованою й не прогнозованою.

У ракурсі соціокультурної динаміки калейдоскопічною мінливістю характеризуються й мовні картини світу, а процеси концептуалізації та деконцептуалізації супроводжуються зведенням на п'єдестал логосфери одних етнокультурних цінностей і скиненням з нього інших. Проте алгоритм утворення концептосистем не можна «ухопити» без аналізу процесів дивергенції та конвергенції, які регулюють сходження й розходження дискурсів у межах певної культури, що якраз і складає перспективу подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Бібліографічні посилання

1. **Бабушкин А. П.** Обновление концептосферы языка как социолингвистическая проблема / А. П. Бабушкин // Связи языковых единиц в системе и реализации: Когнитивный аспект. Сб. науч. тр. – Тамбов, 1999. – Вып. 1. – С. 75–80.
2. **Барт Р.** Избранные работы / Р. Барт : Семиосфера. Поэтика; [пер. с фр.]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
3. **Болдырев Н. Н.** Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТамГУ, 2001. – 123 с.
4. **Бранский В. П.** Теоретические основания социальной синергетики / В. П. Бранский // Вopr. философии. – 2000. – № 4. – С. 112–129.
5. **Введение** в когнитивную лингвистику : уч. пос. / Попова З. Д. и др. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. – 220 с.
6. **Герман И. А.** Лингвосинергетика / И. А. Герман. – Барнаул : Алтайская акад. экономики и права, 2000. – 168 с.
7. **Капра Ф.** Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Ф. Капра; [пер. с англ. В. Г. Трилиса]. – К. : София; М. : ИЗ София, 2003. – 336 с.
8. **Красавский Н. А.** Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 495 с.
9. **Маслова В. А.** Homo lingualis в культуре / В. А. Маслова. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2004. – 214 с.
10. **Приходько А. Н.** Концепты и концептосистемы: когнитивно-дискурсивный ракурс / А. Н. Приходько. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. – 335 с.
11. **Семенец О. О.** Синергетика поэтического слова / О. О. Семенец. – Кировоград : Імекс, 2004. – 338 с.
12. **Слышкин Г. Г.** Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 290 с.
13. **Тарасова Е. В.** Синергетические тенденции в современной лингвистике / Е. В. Тарасова // Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. – 2000. – № 500. – С. 3–9.
14. **Хакен Г.** Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен; [пер. с англ. Ю. А. Данилова]. – М. : Мир, 1985. – 420 с.
15. **Философский словарь** / [под ред. И. Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
16. **Шмелев А. Д.** Русский язык и неязыковая действительность / А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 496 с.
17. **Wiener N.** The Human Use of Human Beings / N. Wiener. – N. Y. : Houghton Mifflin, 1950. – 312 p.

Надійшла до редколегії 02.11.2013

УДК 811.111'23

Л. К. Свиридова

*Московский государственный гуманитарный университет
имени М. А. Шолохова*

ЯЗЫКОВАЯ И РЕЧЕВАЯ СУЩНОСТЬ ТОПОНИМИКИ LANGUAGE AND SPEECH ESSENCE OF TOPONYMY

У статті піднімається питання про основні характеристики топоніма у відповідності з функціями, які він виконує в мові. В цьому аспекті детально аналізуються дескриптивна характеристика як нестійка складова топонімічної одиниці, емоційна характеристика, що належить головним чином до конотативного плану, та ідеологічна характеристика, пов'язана з популяризацією певних ідей, які не можуть виступати в якості основи для класифікації топонімів як конкретних індикаторів простору.

© Л. К. Свиридова, 2014